



Aan de minister van Infrastructuur en Waterstaat
M.G.J. Harbers

2500 EX DEN HAAG

Datum: 20 april 2023

Betreft: Reactie kamerbrief Water en Bodem Sturend (25 november 2022)

Geachte minister Harbers,

In november 2022 verscheen de kamerbrief 'Water en Bodem Sturend'. Een brief die water en bodem als sturend principe bij ruimtelijke keuzes aankondigt en – misschien nog wel belangrijker – een oproep doet om de water- en bodemopgave niet langer af te wentelen. Niet afwentelen op andere gebieden of functies, niet afwentelen van privaat naar publiek en niet afwentelen op toekomstige generaties!

Wij willen u allereerst bedanken voor de kamerbrief. Er wordt duidelijk gemaakt dat er grenzen aan het water- en bodemsysteem zitten en dat het anders moet. Daarnaast willen we u ervoor bedanken dat zo expliciet is benoemd dat we niet langer mogen afwentelen op toekomstige generaties, oftewel op ons. Voordat we verder gaan is het goed om ons voor te stellen. Wij zijn namelijk die 'toekomstige generatie'. Een groep pas afgestudeerde jonge 'water- en bodemprofessionals' met verschillende achtergronden en net gestart met verschillende banen in de water- en bodemsector. Wat ons samenbrengt is het Nationaal Water- en Bodemtraineeship, waar wij gedurende twee jaar onszelf en de sector leren kennen.

Als nieuwe generatie water- en bodemprofessionals hebben we in de afgelopen maanden niet stil gezeten. We hebben een verkennend onderzoek gedaan naar het principe 'Water en Bodem Sturend'. Wat betekent deze brief in de praktijk? Wat moet er gaan veranderen? En hoe kunnen we dit (als nieuwe generatie) goed aanpakken? We hebben verschillende mensen gesproken uit de water- en bodemsector. Van overheden tot bedrijven, van adviesbureaus tot ontwikkelaars en van landschapsarchitecten tot landbouworganisaties (zie bijlage 1) voor een overzicht van de gesproken partijen). Interessante gesprekken met verschillende uitkomsten en visies. Met al deze informatie en kennis op zak willen we nu graag onze eigen bevindingen over het principe 'Water en Bodem Sturend' delen door middel van deze reactie op de kamerbrief.

Maakbaarheid als identiteit

Zoals wordt aangegeven in de kamerbrief, hebben wij als Nederlanders een diep vertrouwen in de maakbaarheid van ons land. Waar het buitenland soms gekscherend zegt: 'God schiep

de wereld, maar de Hollanders schiepen Holland' laat dit gezegde tegelijkertijd ook een diepgewortelde trots op ons land zien. De maakbaarheid van Nederland is onlosmakelijk verbonden met onze eigen identiteit. Onze belangrijkste toeristische trekpleisters, zoals polders met molens en koeien zijn verbonden aan een geschiedenis van ontpoldering en droogmakerijen. Aangezien deze bodems vaak alleen gebruikt konden worden voor veeteelt is Nederland door de eeuwen heen uitgegroeid tot een wereldberoemd 'kaasland'. Ook politiek gezien kent het geloof in de maakbaarheid van ons land en onze samenleving een lange geschiedenis. Het waterschap is zelfs de oudste democratische bestuursvorm in Nederland. Het buiten houden van water en het afvoeren van overtollig water is van oudsher een algemeen belang.

Toch lopen we steeds vaker tegen de grenzen van deze maakbaarheid aan. We zijn in de afgelopen eeuwen langzaam vervreemd geraakt van ons natuurlijke water- en bodemsysteem. We groeven onze veenlagen af voor landbouwgrond, kanaliseerden grote rivieren waardoor ze geen slib meer konden afzetten om ons land op een natuurlijke manier op te hogen. We beschermden ons tegen de zee door middel van steeds hogere dijken en enorme waterstaatkundige bouwwerken zoals de Deltawerken. Hiermee is ons land langzaam een steeds verder wegzinkende badkuip geworden. We zijn terecht gekomen in een 'technische lock-in' waarbij we eigenlijk geen andere optie hebben dan onze zelfgecreëerde problemen door middel van nieuwe technische ontwikkelingen 'op te lossen'. Het is pompen of verzuipen...

Definitie

De kamerbrief 'Water en Bodem Sturend' is een belangrijke oproep om hier verandering in te brengen. Toch valt ons op dat de brief geen eenduidige definitie van het principe 'Water en Bodem Sturend' geeft. Wat is de betekenis van dit principe? Hoe ver willen we hierin gaan? Nemen we het principe zo letterlijk dat we stoppen de polders leeg te pompen, de dijken doorbreken en Nederland teruggeven aan de zee? Hierbij zou je kunnen denken aan de 'Rewilding Europe' initiatieven waar onder andere stichting ARK zich volop voor inzet en waarbij de natuur zo veel mogelijk haar gang kan gaan.

Is het een kwestie van alle technologische maatregelen wegdenken? Moeten we onze hoofdstad gaan verplaatsen naar Oost-Nederland? Of nemen we de structurerende keuzes uit deze brief niet zo nauw en wordt deze kamerbrief uiteindelijk een soort Watertoets 2.0: 'een uitbreiding van het afvinklijstje tijdens projecten waarbij water en bodem ook nog even moeten worden ingepast in het proces.' Of kiezen we voor een tussenweg waarbij we meer gaan leren samenwerken met de natuur in plaats van proberen haar de baas te zijn? Als 'Water en Bodem Sturend' betekent dat we teruggaan naar een natuurlijke situatie, hoe bepaal je dan wat ooit het natuurlijke systeem was en hoever ga je daarbij terug in de geschiedenis? En hoe ga je om met gebieden waarbij het natuurlijke systeem niet meer te herkennen is of zelfs nooit bestaan heeft, zoals bijvoorbeeld de provincie Flevoland?

Kortom, de waslijst aan vragen die tijdens ons verkennend onderzoek ontstond, laat zien dat het formuleren van een definitie nog helemaal niet zo gemakkelijk is. Doordat de definitie niet duidelijk is, is het niet eenduidig wat de acties en consequenties van de brief

zullen worden en welke lading deze brief uiteindelijk in de praktijk gaat krijgen. Daarom denken wij dat het belangrijk is dat er een definitie voor 'Water en Bodem Sturend' komt.

In onze ogen betekent 'Water en Bodem Sturend' dat er eerst wordt gekeken naar hoe het bodem- en watersysteem in een gebied in elkaar zit of in elkaar heeft gezeten. Vervolgens wordt bekeken welke functie het best aansluit op die natuurlijke situatie. Dat betekent ook dat er aanpassingen aan het systeem gedaan kunnen worden. 'Water en Bodem Sturend' betekent volgens ons namelijk niet dat er een einde komt aan de maakbaarheidsgedachte die onderdeel is van onze Nederlandse identiteit, maar we moeten deze maakbaarheid wel anders vorm gaan geven. We moeten ons weer meer verbonden gaan voelen met de natuur – 'building with nature' in plaats van 'building against nature' moet het nieuwe uitgangspunt worden.

Oproep

Als jonge water- en bodemprofessionals willen wij een belangrijke oproep doen om alles te geven om 'Water en Bodem Sturend' ook echt in de praktijk te laten slagen. Zoals in de afgelopen jaren is gebleken, staan wij met het oog op de klimaatverandering en de groeiende wereldbevolking voor meerdere grote uitdagingen. Uit onderzoek van Deltares is gebleken dat een 'waterbom' die in de zomer van 2021 in Limburg tot een hoogwatercrisis heeft geleid, overal in Nederland kan voorkomen door toenemende weersextremen¹. Tegelijkertijd is ook extreme droogte een nieuw gevaar dat wij nog niet kennen in ons waterrijke land. Uit een recent rapport van het RIVM is gebleken dat er snel actie nodig is om een ernstig drinkwatertekort in 2030 te voorkomen². Daarnaast staat ook de waterkwaliteit door o.a. ernstige bodemvervuiling in Nederland onder druk en zoals het er nu uit ziet zullen we niet alle waterkwaliteitsdoelen gaan halen voor 2027.

Kortom, we zullen alles op alles moet zetten om te zorgen dat water en bodem weer op nummer één komen te staan. Een gezond water- en bodemsysteem is, zoals u zelf ook aangeeft, onze eerste levensbehoefte. Wat heb je aan een nieuwe woonwijk als er geen drinkwater ter beschikking is? Hoe moet een boerenbedrijf verder als er in de toekomst geen water meer is en het bodemsysteem volledig is uitgeput? We eisen dat er ook voor ons in de toekomst nog voldoende en schoon water en een gezond bodemsysteem is in Nederland. In onze ogen is 'Water en Bodem Sturend' geen kwestie van debatteren over wie verantwoordelijk is en wie ergens voor zou kunnen worden afgestraft. We zijn namelijk allemaal verantwoordelijk. Maar we moeten wel nu beginnen. Daarbij willen we u als minister graag helpen.

Kennisplatform

Ons voorstel is om vanuit ons netwerk binnen onder andere het Nationaal Water- en Bodem-traineeship ondersteuning te bieden bij het oprichten van een (inter)nationaal

¹ De Bruijn, K., & Slager, K. (2022). Wat als de waterbom elders in Nederland was gevallen? Hackathon Deltares, november 2021.

² Van Leerdam, R.C., Rook, J.H., Riemer, L., van der Aa, N.G.F.M. (2023). Waterbeschikbaarheid voor de bereiding van drinkwater tot 2030 – knelpunten en oplossingsrichtingen. Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM).

kennisplatform. Het doel van dit platform is vijfledig. Het dient 1) als een inspiratiebron; 2) als een uitwisselingsplatform voor kennis en kunde; 3) als een opleidingsprogramma voor de huidige en nieuwe generatie water- en bodem professionals; 4) als ondersteuning bij het creëren van een nationaal bewustzijn voor het belang van ons water- en bodemsysteem; en tot slot 5) helpt het kennisplatform bij het opstellen van een 'Plan van Aanpak' voor 'Water en Bodem Sturend'.

1) Inspiratiebron

Binnen ons voorgestelde kennisplatform zouden de talloze goede voorbeelden van initiatieven en projecten die het principe 'Water en Bodem Sturend' al hebben toegepast samengebracht kunnen worden. Tijdens onze zoektocht hebben we van veel gebiedsontwikkelingsprojecten en initiatieven gehoord die als voorbeelden zouden kunnen dienen binnen dit potentiële kennisplatform. Het programma 'Ruimte voor de Rivier' is misschien wel het bekendste voorbeeld. Dit project had tot doel om het Nederlandse rivierengebied veiliger te maken en de biodiversiteit te herstellen. Een ander voorbeeld is het project 'Bodem-UP' van de provincie Noord-Brabant, dat tot doel heeft om de bodemkwaliteit van 800 grondgebruikers in de provincie te verbeteren en daarmee ook de waterkwaliteit. Drijvende woningen (Havenlofts) in de Rotterdamse Nassauhaven en het project Amsterdam Rainproof zijn goede voorbeelden van het principe 'Water en Bodem Sturend' in het stedelijk gebied. Daarnaast zijn er ook veel inspirerende initiatieven van mensen met visies zoals 'Drinkable Rivers', het idee om rechten aan de natuur of rivieren te geven, of de kwaliteitsstafette die is ontwikkeld door SmartRivers.

Zelf zijn we als trainees op bezoek geweest bij het vooruitstrevende gebiedsontwikkelingsproject 'Ooijen-Wanssum' in Noord-Limburg. Deze gebiedsontwikkeling ging ruim 15 jaar geleden van start, toen de kamerbrief er nog niet was. Het oorspronkelijke doel was om door middel van dijkverhoging de hoogwaterbescherming van het gebied te garanderen. Al snel bleek echter dat als je echt een duurzame oplossing voor waterveiligheid wilde bedenken, het hele gebied 'op de schop' moest. Het DNA van het gebied is bekeken en daarbij werd het oorspronkelijke Maasterrassenlandschap weer centraal gesteld. Daarmee is niet alleen de waterveiligheid vergroot, maar ook natuur en landschap ontwikkeld, de leefbaarheid vergroot en is er ruimte gekomen voor nieuwe economische ontwikkelingen. Van het motto van de gebiedsontwikkeling werden wij enthousiast. 'Water bepalend, landschap leidend en economie en leefbaarheid profiteren' kan nu ruim 15 jaar later als een mooi voorbeeld van 'Water en Bodem Sturend' worden gezien.

2) Uitwisseling van kennis en kunde

Ten tweede kunnen in dit platform verschillende water- en bodemexperts samenkomen om kennis en kunde uit te wisselen. Want waarom zouden we overal het wiel opnieuw moeten uitvinden als we ook gezamenlijk en daarmee veel efficiënter naar de 'best practices' van 'Water en Bodem Sturend' kunnen zoeken? Binnen dit platform wordt nagedacht over hoe we 'Water en Bodem Sturend' in de praktijk gaan laten slagen door niet 5 of 10, maar 100 jaar vooruit te kijken. Hoe willen we dat Nederland er over 100 jaar uitziet? Hoe gaan we ons land op een duurzame manier inrichten?

Aangezien ons water- en bodemsysteem niet stopt bij onze door de mens gecreëerde landsgrenzen adviseren wij om dit kennisplatform ook internationaal in te steken en samen te werken met partijen in onze internationale stroomgebieden van bijvoorbeeld de Rijn en de Maas, maar ook daarbuiten.

3) Opleidingsprogramma

Op dit moment zijn we binnen Nederland nog niet gewend om het water- en bodemsysteem bij de ruimtelijke ordening van Nederland op nummer één te zetten. Het zou daarom goed zijn als er binnen ons voorgestelde kennisplatform ook wordt gewerkt aan vernieuwingen in opleidingsprogramma's. Het principe 'Water en Bodem Sturend' zou bijvoorbeeld kunnen worden opgenomen in het lesprogramma van onderwijsinstellingen met toekomstige water- en bodem professionals. Ook zou er binnen het Nationaal Water- en Bodemtraineeship speciale aandacht kunnen worden gegeven aan dit onderwerp binnen het tweejarige traineeprogramma.

Daarnaast kunnen er binnen het kennisplatform gedreven 'kennisregisseurs' worden aangesteld die bij verschillende overheden en andere partijen langs gaan om de huidige medewerkers kennis over 'Water en Bodem Sturend' bij te brengen en uit te leggen wat er in bijvoorbeeld gebiedsontwikkelingsprocessen gaat veranderen. Hieraan ondersteunend zou er bijvoorbeeld een 'serious game' kunnen worden ontwikkeld om op een laagdrempelige manier in spelvorm inzicht te bieden in hoe we 'Water en Bodem Sturend' in de praktijk kunnen laten slagen en wat daarvoor nodig is.

4) Nationaal bewustzijn

In onze ogen is het kennisplatform ook een kwestie van een nieuw soort inzicht creëren, namelijk bewustzijn voor het natuurlijke systeem en hoe we hier in de loop der jaren van vervreemd van zijn geraakt. Dit bewustzijn moet op verschillende vlakken vergroot worden. Binnen de huidige generatie water- en bodemexperts is er een groter bewustzijn nodig dat 'Water en Bodem Sturend' een hele nieuwe vorm van denken en werken gaat worden in Nederland. Hierbij moet bijvoorbeeld 'kwaliteit' weer centraal gaan staan in gebiedsprocessen, die op dit moment voornamelijk gedomineerd worden door andere factoren als 'tijd' en 'geld'.

Politiek gezien willen we benadrukken dat er met 'Water en Bodem Sturend' geen ruimte is voor het politieke korte termijn denken. We moeten een toekomstvisie hebben en daarvoor is een cultuuromslag binnen de politiek nodig. Recent is er weer een bericht verschenen dat er in Arnhem 430 woningen in de uiterwaarden van de Neder-Rijn zullen worden gebouwd. Hier hebben andere belangen het weer gewonnen van ons natuurlijke water- en bodemsysteem. In onze ogen is het 'comply or explain' principe dat in uw brief wordt benoemd dan ook niet genoeg. Er moet nu actie worden ondernomen en er moet geen ruimte meer zijn voor geitenpaadjes of smoezen om 'Water en Bodem Sturend' bij ruimtelijke keuzes niet toe te passen. We willen niet dat 'Water en Bodem Sturend' uiteindelijk een Watertoets 2.0 wordt.

Tot slot moet ook onder de inwoners van Nederland het bewustzijn voor 'Water en Bodem Sturend' vergroot worden. Ons advies is dan ook om met de maatschappij in gesprek te

gaan. 'Water en Bodem Sturend' gaat namelijk alle inwoners van Nederland aan en zal ook grote gevolgen hebben voor de ruimtelijke inrichting en leefbaarheid van ons land. Per provincie zou er een 'burger meedenk-tank' bestaande uit een groep van ongeveer 50 willekeurig geselecteerde burgers kunnen worden opgesteld waarbij zij in een aantal weken aan de slag gaan met het principe 'Water en Bodem Sturend' en uiteindelijk met een advies komen over hoe de overheid 'Water en Bodem Sturend' in de praktijk het beste kan uitvoeren. Hiermee wordt het idee van 'Water en Bodem Sturend' niet alleen bij een select clubje water- en bodem professionals en politici bekend, maar binnen ons hele land en misschien zelfs internationaal.

5) Plan van Aanpak

Het uiteindelijke streven is dat het Rijk met behulp van alle opgedane kennis en kunde en de adviezen van de 'burger denk-tank' binnen het kennisplatform een 'Plan van Aanpak' kan opstellen. Dat plan moet helpen bij de vertaling van de kamerbrief naar nieuw beleid op landelijk, provinciaal en lokaal niveau met een juiste invulling van verantwoordelijkheden die hierbij komen kijken. Het Plan van Aanpak moet faciliterend zijn, zodat organisaties makkelijker met 'Water en Bodem Sturend' aan de slag kunnen en zorgt ervoor dat het geen containerbegrip blijft waar we ons als land op stuk bijten. Het programma moet niet zozeer concrete doelen en deadlines bevatten, maar eerder een leidraad of stappenplan zijn dat richting geeft aan hoe het proces 'Water en Bodem Sturend' in de praktijk bij bijvoorbeeld gebiedsontwikkelingen zou kunnen worden toegepast.

Ondanks het feit dat op dit moment de meeste structurerende keuzes uit de brief al een duidelijk richtpunt geven, blijkt toch dat voor veel partijen het 'hoe' nog niet duidelijk is. Bovendien lijkt de invulling hiervan in sommige gevallen overgelaten aan de provincies, waterschappen en gemeenten. Zij moeten dit zelfstandig uitzoeken zonder dat er überhaupt een eenduidige definitie is van het begrip 'Water en Bodem Sturend'. Bovendien hebben verschillende partijen ook aangegeven zich zorgen te maken om deze rol te pakken, aangezien zij hier dan ook verantwoordelijk voor worden geacht en in het slechtste geval ook op afgerekend kunnen worden. Ook capaciteitstekorten spelen hierbij een rol. Het is dus belangrijk dat hier met behulp van alle partijen binnen het kennisplatform regie vanuit het Rijk wordt gepakt.

Tot slot

De kennis die ons eeuwenlang heeft geholpen om water en bodem aan te passen, zodat we hier fijn kunnen wonen en leven heeft grenzen. We kunnen niet eeuwig doorgaan met polders leegpompen en dijken blijven verhogen. Nederland staat internationaal bekend als water- en landbouwexpert, maar laten we die kennis omzetten in nieuwe denkwijzen, ons niet verzetten tegen het water, maar leren leven met het water en het natuurlijke systeem, en zo een voorbeeld zijn voor de rest van de wereld. Daarvoor moeten keuzes gemaakt worden. Daar hebben we uiteindelijk allemaal baat bij. Maar iedereen zal een steentje bij moeten dragen en verantwoordelijkheid moeten nemen. Wij hebben deze brief geschreven omdat we willen dat 'Water en Bodem Sturend' in de praktijk een succes gaat worden. De ambitie om niet af te wentelen naar andere gebieden of functies, niet afwentelen van privaat naar publiek en niet afwentelen op toekomstige generaties is een opgave waar we ons als nieuwe generatie water- en bodemprofessionals voor in willen zetten.

Wij willen u bedanken voor uw aandacht en hopen dat u iets heeft aan ons idee om een (internationaal) kennisplatform op te richten. Wij staan er uiteraard voor open om verder met u in gesprek te gaan over onze ideeën en u hierbij als nieuwe generatie te ondersteunen. U kunt ons bereiken via het Nationaal Water- en Bodemtraineeship: info@nationaalwatertraineeship.nl.

Met vriendelijke groet,

*Laura Arends
Hugo Bosland
Tami de Lange
Lies Lelij
Emiel van de Maat*

Bijlage 1. Overzicht gesproken partijen

